

Amsterdams College verwaarloost kernwaarden

OPINIE, op 29 augustus 2008

Concessies inzake de scheiding van kerk en staat zullen niet worden begrepen en kunnen leiden tot ondermijning van de solidariteit, betoogt Coos Huijsen.

De plaats van de godsdienst in de samenleving is een heet hangijzer. De discussies erover verzanden al gauw in kretologie. Het college van B en W van Amsterdam tracht met de notitie Scheiding van Kerk en Staat een inhoudelijke onderbouwing te geven van zijn beleidsintenties op dit terrein en het publieke debat erover meer diepgang te geven. Terecht wordt in de inleiding het beginsel van scheiding van kerk en staat geplaatst in samenhang met de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, het gelijkheidsbeginsel en de neutraliteit van de overheid, zoals we dit

tegenkomen in Grondwet, wet en regelgeving.

De beleidsintentie van het College betreft de subsidiëring van levensbeschouwelijk gefundeerde organisaties, die te rechtvaardigen zou zijn op grond van het begrip 'compenserende neutraliteit': de overheid is neutraal, in gevallen van veronderstelde achterstand is steun mogelijk.

De poging van het College verdient lof, maar is hiermee nog niet geslaagd. De notitie verschaft behoorlijk wat informatie en de argumentatie is helder, maar wat ontbreekt, is een normatief uitgangspunt. Nergens zou je ook maar op het idee komen dat de scheiding van kerk en staat een verworvenheid betreft, die wezenlijk is voor een moderne open, democratische samenleving.

De bestuurlijke consequenties zijn verwarrend. Zo veronderstelt uitgerekend een links College van B en W dat het begrip 'compenserende neutraliteit' in combinatie met een vage aanduiding als 'contextuele oordeelsvorming' volstaat om godsdienstige en levensbeschouwelijke organisaties te subsidiëren. Juist door de heldere argumentatie springt de zwakte van het eigen verhaal in het oog. Je vraagt je af of ze in Amsterdam zijn vergeten waarom we indertijd zo blij waren met de komst van Paars.

Je zou allereerst verwachten dat wordt uiteengezet waarom we in Nederland de verhouding godsdienst en samenleving hebben geregeld zoals we deze hebben geregeld en dat we dit zien als een grote stap voorwaarts. Maar niets daarvan. Integendeel, er wordt meteen al gerelativeerd. Zo zou het een problematiek betreffen 'zo oud als de wereld', waar 'iedere tijd' en 'ieder land' een antwoord op moet vinden. Verder zou de constatering dat het beginsel van scheiding van kerk en staat tegenwoordig weer vragen oproept, op zichzelf al voldoende aanwijzing zijn dat het 'traditionele antwoord niet altijd meer voldoet'. Op deze manier wekt het College de indruk weinig vertrouwen te hebben in de over-

tuigingskracht van het eigen verhaal noch in het aanpassingsvermogen van de nieuwkomers.

Als oorzaken voor de veronderstelde, veranderde kijk op de verhouding kerk en staat worden twee ontwikkelingen aangewezen: 'de snelle opkomst van de islam', de nieuwkomers dus, en het feit dat deze opkomst plaatsvindt in een tijd dat veel Nederlanders 'hun oude (veelal christelijke) geloof' vaarwel hebben gezegd. Dit laatste wordt in verband gebracht met verschijnselen als 'verregaande individualisering en secularisering' van de samenleving. De hieruit voortvloeiende onbekendheid met geloof zou er toe hebben geleid dat men godsdienst als een 'achterhaalde, zo niet achterlijke zaak ziet' en de huidige maatschappelijk tendens om religie weer als een factor in de publieke sfeer te zien, zou ten onrechte worden verworpen met een beroep op het beginsel van scheiding van kerk en staat.

Aan deze redenering kleven enkele principiële bezwaren. Met het opvoeren van de individualisering en secularisering als oorzaak van gebrek aan kennis van de religie, wordt er allereerst aan voorbijgegaan dat dankzij deze zelfde verschijnselen miljoenen mensen zich

wisten los te maken van zinloze tradities en klemmende verbanden. Dit emancipatieproces kan links niet betreuren. Vervolgens gaat er de onterechte suggestie van uit dat gehechtheid aan het beginsel van de scheiding van kerk en staat het gevolg zou zijn van onbekendheid met religie of afhankelijk zou zijn van iemands al of niet godsdienstig zijn.

Maar in de tijd toen deze visie zich ontwikkelde, waren de voorstanders ervan zo goed als allen nog godsdienstig. Het meest kwalijke van deze redenering is nog wel dat hierdoor de vraag achterwege blijft of tolerante mensen, met voldoende kennis van de religie – die eventueel zélf godsdienstig zijn – genoemde tendens van meer religie in de publieke sfeer mogelijk terecht als riskant zouden kunnen beschouwen.

Hier wreekt zich dat het College van B en W zich kennelijk vooraf niet heeft afgevraagd waar het ooit allemaal om was begonnen. Dan had men bijvoorbeeld niet gesteld dat de kijk op de plaats van de religie in de samenleving mede wordt bepaald door verschillen in maatschappelijke zienswijzen, terwijl juist de plaats van de religie hét principiële thema was waar

omheen in het verzuilde Nederland de politieke en maatschappelijke tegenstellingen een eeuw lang hebben gedraaid!

In de 18de eeuw was de ‘eenheid van troon en altaar’, dat wil zeggen de symbiotische verstrengeling van de wereldlijke en kerkelijke macht als idee onder druk komen te staan. Na de Franse Revolutie nam de mondige burger de plaats in van de troon als basis van het gezag en verdween het altaar naar de achtergrond door de scheiding van kerk en staat, in elk geval door een verminderde invloed van de religie op politiek en maatschappij. Hierdoor kwam er meer ruimte voor verdraagzaamheid en kritisch denken.

Vanaf het begin ondervonden deze opvattingen felle bestrijding van orthodoxe zijde met een beroep op de religie. Dit is dus allerminst een nieuwe ontwikkeling. Zo verscheen van Isaïc da Costa een pamflet met de veelzeggende titel *Bezwaren tegen de geest der eeuw* (1823), van Groen van Prinsterer niet minder veelzeggend *Ongeloof en Revolutie* (1847) en dan laten we de pauselijke encyclieken nog maar buiten beschouwing. Uiteindelijk leidde dit tot het ontstaan van aparte christelijke politieke partijen

en maatschappelijke organisaties, de verzuiling.

Onvermoeibare motor hiervan was Abraham Kuyper. Zijn ideaal was staat en maatschappij te ordenen op basis van een orthodoxe bijbeluitleg, waaraan iedereen, gelovige of niet, zich had te onderwerpen. Dit werkte door op allerlei terreinen, de opvattingen over de democratie, de openbare orde en huwelijks- en zedelijkheidswetgeving. Het ging klassiek rechts om ‘s lands christelijke grondslag’.

Links, religieus meestal vrijzinnig en politiek liberaal of socialistisch, stelde hier het zelfbeschikkingsrecht van de mondige burger tegenover. Het is merkwaardig dat Kuyper in de notitie wel wordt genoemd als onschuldig voorvechter van de gelijke behandeling van de orthodoxe ‘kleine luyden’, maar dat er volstrekt aan voorbij wordt gegaan dat hij op grond van zijn godsdienstige opvattingen de mondigheid van de burger principieel bestreed en weinig verdraagzaam was jegens andersdenkenden. Zo veronachtzaamt het linkse College te veel de eigen geschiedenis en eigen kernwaarden.

Behalve dat je zou verwachten dat wordt aangegeven wat de waarde is

van de scheiding van kerk en staat en waarom we principieel gezien uiterst terughoudend zijn om levensbeschouwelijk gefundeerde organisaties te subsidiëren, zou men moeten beseffen dat de term ‘compenserende neutraliteit’ te vaag blijft. Duidelijker zou daarom aangegeven moeten worden dat onder ‘contextuele oordeelsvorming’ expliciete criteria vallen waarmee de te subsidiëren organisatie rekening heeft te houden zoals democratie, tolerantie, zelfbeschikking van het individu, inbegrepen vrouwen en homo’s.

Onder nieuwkomers en nakomers (CU en SGP) mogen hiertegen bezwaren kunnen bestaan, voor de overgrote meerderheid van de Nederlanders hebben we hier te maken met verworvenheden. Concessies op dit gebied zullen niet worden begrepen en kunnen leiden tot ondermijning van de solidariteit, een andere kernwaarde van links.